

УДК 364-7

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.5.11>

Інна РОМАНОВА

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002

ORCID: 0000-0002-5318-8970

Людмила МАКАР

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002

ORCID: 0000-0002-0372-7892

Ірина ШЕПЛЯКОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002

ORCID: 0000-0002-1098-3480

Бібліографічний опис статті: Романова, І., Макар, Л., Шеплякова, І. (2024). Інструменти соціальної ревіталізації в територіальних громадах. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 76–81, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.5.11>

ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

У статті розглядається соціальна ревіталізація як ключовий елемент програм комплексного відновлення територіальних громад. На основі аналізу поняття «ревіталізація» соціальну ревіталізацію визначено як процес соціального відродження територіальної громади через відновлення соціальних зв'язків, соціальну згуртованість, розв'язання соціальних проблем населення.

Визначено, що в процесі соціальної ревіталізації необхідно забезпечити створення та розбудову в громаді власної системи надання соціальних послуг вразливим групам населення, відповідно до їхніх потреб та державних стандартів. Для цього необхідно широко застосовувати соціальне замовлення та міжсекторальну взаємодію між місцевою владою та приватним бізнесом і громадськими організаціями.

Для ефективності проєктного менеджменту в соціальній ревіталізації визначено, що ініціатива має йти від громади, що дозволить створити життєздатні продукти. Особливу увагу необхідно приділити застосування проєктного менеджменту в роботі з молоддю.

У контексті необхідності соціальної згуртованості, як рушійного чинника соціального відновлення, тільки завдяки забезпеченню соціальної інклюзії кожного члена громади можна досягнути соціального благополуччя. Наголошено, що створення соціальних підприємств – це шлях до розв'язання соціальних проблем громади.

До ефективних інструментів, використання яких уможливорює і пришвидшує процес відновлення стабільного функціонування та подальшого розвитку територіальних громад (у тому числі тих, які постраждали внаслідок війни) віднесено соціальну роботу; міжсекторальну співпрацю; соціальне замовлення; проєктний менеджмент; соціальне підприємництво та інструменти, що сприяють підвищенню народжуваності.

Ключові слова: соціальна ревіталізація, територіальна громада, інструменти, соціальна робота, соціальна відбудова.

Inna ROMANOVA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Work and Social Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskykh str., Kharkiv, Ukraine, 61002

ORCID: 0000-0002-5318-8970

Lyudmila MAKAR

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work and Social Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskykh str., Kharkiv, Ukraine, 61002

ORCID: 0000-0002-0372-7892

Iryna SHEPLIAKOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work and Social Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskykh str., Kharkiv, Ukraine, 61002

ORCID: 0000-0002-1098-3480

To cite this article: Romanova, I., Makar, L., Shepliakova I. (2024). Instrumenty sotsialnoi revitalizatsii v terytorialnykh hromadakh [Tools for social revitalisation in territorial communities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 76–81, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.5.11>

TOOLS FOR SOCIAL REVITALISATION IN TERRITORIAL COMMUNITIES

The article examines social revitalization as a key element of programs for the comprehensive restoration of territorial communities. Based on the analysis of the concept of ‘revitalization’, social revitalization is defined as the process of social revival of a territorial community through the restoration of social relations, social consolidation, and solving social problems of the population.

It is determined that in the process of social revitalization, it is necessary to ensure the creation and development of the community’s own system of providing social services to vulnerable groups of the population, in accordance with their needs and state standards. To do this, it is necessary to apply social services commissioning and intersectoral cooperation between local authorities and private business and NGOs.

For the effectiveness of project management in social revitalization, it has been determined that the initiative should come from the community, which will create viable products. Particular attention should be paid to the use of project management in working with young people.

In the context of the need for social solidarity as a driving factor for social recovery, social well-being can only be achieved through ensuring the social inclusion of every member of the community. It is emphasized that the creation of social enterprises is a way to solve social problems of the community.

Effective tools that enable and accelerate the process of restoring the stable functioning and further development of territorial communities (including those affected by the war) include social work; intersectoral cooperation; social services commissioning; project management; social entrepreneurship; and tools that help increase the birth rate.

Key words: social revitalization, territorial community, tools, social work, social reconstruction.

Актуальність проблеми. Близькість до зони проведення активних бойових дій, деокупація, міграційні процеси, наявність пошкодженої інфраструктури, зменшення економічних ресурсів – чинники, що негативно впливають на спроможність ефективного функціонування й «виживання» територіальних громад. За таких умов відродження стабільності та соціального добробуту територіальних громад можливе тільки завдяки комплексним програмам відновлення, у яких провідну роль має відігравати саме соціальна ревіталізація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукової літератури свідчить, що вперше термін «ревіталізація» було вжито в антропології для визначення культурного аспекту внутрішнього відновлення як характеристики життя американських інді-

анців (Сич та ін., 2023, с. 27). Поступово це поняття набуло широкого поширення в урбаністиці, архітектурі, медицині, економіці. При цьому на сьогодні в онлайн словниках «ревіталізацію» переважно тлумачать як оживлення (відновлення) минулого, поєднання минулого з сьогоденням. На думку О. Сич, під «ревіталізацією» слід розуміти «комплексний процес відновлення урбанізованої території, яка піддалась процесу структурної деградації, спричиняючи кризовий стан, що робить неможливим або суттєво ускладнює нормальний економічний і суспільний розвиток як даної території, так і урівноважений розвиток цілого міста» (Сич, 2016). Водночас у низці публікацій сучасних вітчизняних авторів наголошено на тому, що ревіталізація – це «не лише збереження пам’яток, реконструкція старих житло-

вих будинків чи фрагментів міського простору, але процес, що характеризується всебічністю та довгою тривалістю, основною метою якого є, насамперед, економічне відновлення у поєднанні із заходами щодо вирішення соціальних та екологічних проблем» (Круглякова, Ситник, Сич, Стасишин, 2023). У процесі ревіталізації автори виокремлюють три сфери: охорона спадщини, соціальна інтеграція та економічна ревіталізація.

На наш погляд, комплексно розглядаючи процес відбудови територіальних громад, необхідно, у першу чергу, зосередитись на відновленні соціальних зв'язків; на вирішенні соціальних проблем населення; на сприянні соціальній згуртованості особливо в територіальних громадах, які зазнали значний відтік населення чи, навпаки, у яких внаслідок масової евакуації та внутрішньої міграції суттєво змінилось співвідношення «корінних» жителів і внутрішньо переміщених осіб. Це є цілями соціальної ревіталізації (як процесу соціального відродження територіальної громади) й основою комплексних програм відбудови.

У зв'язку з цим, для досягнення цілей повної соціальної відбудови територіальних громад необхідно визначити інструменти соціальної ревіталізації, що і становить **мету нашого дослідження**.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна ревіталізація відіграє ключову роль у програмах комплексного відновлення територіальних громадах. При цьому до ефективних інструментів, використання яких уможливорює і пришвидшує процес відновлення стабільного функціонування та подальшого розвитку територіальних громад (у тому числі тих, які постраждали внаслідок війни), на наш погляд, слід віднести соціальну роботу; міжсекторальну співпрацю; соціальне замовлення; проектний менеджмент; соціальне підприємництво та інструменти, що сприяють підвищенню народжуваності (створення економічних умов для перебування членів родин у відпустці по догляду за дитиною до 3-х років; збільшення інфраструктури дошкільних закладів освіти; фінансовий вклад у родину з дітьми до 18 років, тощо). Стисло схарактеризуємо кожен з них.

Щодо *соціальної роботи*, то у переважній більшості наукових джерел саме вона розгля-

дається як провідний інструмент ревіталізації загалом та соціальної зокрема. Так, у дослідженні О. Попова (у межах якого проаналізовано практичний досвід соціальної ревіталізації територіальних громад у Польщі) обґрунтовано тезу про «доцільність застосування соціальної роботи у громаді в процесі здійснення ревіталізації занедбаних територій із опорою на функціональні обов'язки середовищних соціальних працівників» (Попов, 2024). Підтримуємо думку автора про те, що у визначеному контексті процес ревіталізації передусім спрямований на «відновлення соціальних відносин, і внаслідок цього – економічних».

Виділяють такі «типові завдання діяльності соціальних працівників громади: встановлення та підтримка контактів з індивідами, групами та організаціями; підтримка створення груп; розвиток профілю спільноти, оцінка ресурсів та потреб спільноти; розробка стратегічного аналізу та планування цілей, завдань і пріоритетів; підтримка роботи та ефективного розвитку груп; продуктивна робота з конфліктами всередині та поміж групами й організаціями; співробітництво й ведення переговорів з іншими установами, закладами та фахівцями; ефективне втручання у розробку й проведення політики, у тому числі налагодження контактів з місцевими політиками; усний та письмовий зв'язок з індивідами, групами й організаціями; робота з конкретними людьми, включаючи консультивання; керування ресурсами, включаючи штатний розпис та бюджет; підтримка груп та організацій в отриманні ресурсів, наприклад через заявки на грант; контроль та оцінка прогресу, а також найефективнішого використання ресурсів; відрахування з груп та/або забезпечення ефективного припинення діяльності груп; розробка, контроль та оцінка стратегій рівних можливостей» (Бичук, Сокол, 2018).

Крім того, соціальні працівники сприяють зайнятості населення; здійснюють соціальний супровід родин, потрапивших у складні життєві обставини; сприяють соціалізації осіб з інвалідністю, осіб з числа дітей-сиріт, внутрішньо переміщених осіб, тощо. Таким чином, соціальні працівники стають агентами соціальних змін.

Слід зазначити, що у воєнних умовах в Україні суттєво збільшилася кількість осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах. На

сьогоднішній день в Україні переважна більшість надавачів соціальних послуг є державними чи комунальними підприємствами, що в умовах війни, дефіциту фінансових ресурсів, перевантаженості цих закладів кількістю клієнтів погіршує якість і можливість клієнтів отримувати соціальні послуги. З іншого боку, з початком війни в Україні зросла кількість благодійних фондів і громадських організацій. Проте здебільшого їх діяльність на сьогодні спрямована на гуманітарну допомогу населенню й військовим. Тож, фактично спостерігається значний попит жителів територіальних громад на окремі соціальні послуги (стаціонарний догляд, підтримане проживання, денний догляд, посередництво, соціальна адаптація, соціальна реабілітація), переважна більшість з яких (особливо в громадах, що постраждали від війни) є фактично недоступною. Саме тому в процесі соціальної ревіталізації таких територіальних громад необхідно забезпечити створення та розбудову в громаді власної системи надання соціальних послуг вразливим групам населення, відповідно до їхніх потреб та державних стандартів. І одним з ключевих інструментів цього процесу має стати *соціальне замовлення*, для запровадження якого в країні вже створене нормативне підґрунтя (Порядок надавання..., 2020; Про затвердження..., 2021). Підтримуємо позицію Г. Слозанської про те, що «диверсифікація ринку соціальних послуг, поява нових провайдерів, залучення недержавного сектора у сферу надання соціальних послуг, упровадження соціального замовлення соціальних послуг дасть можливість підвищити якість соціальних послуг...» (Слозанська, 2019). У Законі України «Про соціальні послуги» закріплено, що «надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення здійснюється за рахунок бюджетних коштів» (Про соціальні..., 2019). При цьому залучення надавачів соціальних послуг обов'язково здійснюється на конкурсній основі і в подальшому забезпечення процесу надання соціальних послуг таким шляхом передбачає «компенсацію надавачам соціальних послуг вартості наданих ними соціальних послуг» (Про соціальні..., 2019). Залучення незалежних постачальників соціальних послуг зменшить навантаження на бюджет, дозволить оптимізувати кадрові і часові ресурси громади. Окрім цього,

аналітики вказують, що «особливо важливою такою співпраця є на локальному рівні, коли спільнота стає партнером для місцевих органів влади у вирішенні соціальних проблем» (Соціальне замовлення..., 2023).

Відновлення передбачає залучення до співпраці місцевого бізнесу, благодійних, громадських та релігійних організацій громади через використання ще одного інструменту соціальної ревіталізації – міжсекторальної співпраці на засадах партнерства, соціальної відповідальності та конструктивного діалогу. «Основою її розвитку є комплементарність інтересів взаємодіючих суб'єктів, їх цільових орієнтирів і настанов, а також усвідомлення необхідності об'єднання ресурсів і можливостей з метою одержання синергетичного ефекту, неможливого поза межами такої співпраці» (Заяць, Красівська, 2024, с. 62). Мова йде про стале співробітництво між органами влади, зокрема й місцевого рівня, та підприємствами приватного сектору з метою генерування ресурсів для реалізації інфраструктурних проєктів.

Розробка і реалізація зазначених проєктів, безумовно, передбачає й використання *проєктного менеджменту* (у межах нашого дослідження схарактеризованого як один із дієвих інструментів соціальної ревіталізації). При цьому окремо слід зацентувати на необхідності дотримання, так званого, принципу створення і реалізації програм розвитку «знизу-угору» (який закріплено в Європейській стратегії соціальної згуртованості). Цей принцип передбачає ініціювання та обґрунтування проєктів на місцевому рівні безпосередніми зацікавленими сторонами чи їхніми агентами (тобто, в ідеалі, програми ревіталізації через органи місцевого самоврядування повинні ініціювати самі спільноти). Своєю чергою, підтримка та фінансування таких програм може відбуватись як на місцевому, так і на загальнодержавному рівні, а також із залученням міжнародних донорів. Особливу увагу необхідно приділити застосуванню проєктного менеджменту в роботі з молоддю. Залучення донорів на цей напрямок фінансування сприятиме відкриттю гуртків, освітніх хабів, дозвілєвих центрів, що дозволить утримати молодь у громаді.

Окрім цього, міжсекторальна співпраця є основою для створення *соціальних підприємств* у територіальних громадах, які роз-

глядаються нами як необхідний інструмент соціальної ревіталізації. Економічний фактор є рушійною силою розвитку громад. Проте сьогодні, як правило, спостерігається закриття підприємств на територіях, наближених до лінії фронту. І для повернення бізнесу, а особливо для відкриття саме соціальних підприємств, держава і місцева влада мають впроваджувати політику стимулювання, створювати відповідний «бізнес-клімат». В основі створення соціальних підприємств лежить ідея соціальної відповідальності бізнесу, сприяння розв'язанню соціальних проблем конкретних громад. У контексті необхідності соціальної згуртованості, як рушійного чинника соціального відновлення, тільки завдяки забезпеченню соціальної інклюзії кожного члена громади можна досягнути соціального благополуччя. Створення робочих місць для людей з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, літніх людей – це шлях до розв'язання соціальних проблем громади. Необхідно відзначити, що сьогодні діють урядові програми сприяння працевлаштуванню населенню (мікрогрант «Власна справа»; грант для ветеранів та другого з подружжя; грант на переробку/дрони; грант на сад; грант на теплицю; «Оселя: програма доступного кредитування житла; доступні кредити «5-7-9»: інвестиційні кредити для переробної промисловості; закупівля української с/г техніки та обладнання: компенсація 25% витрат закупівлі). Подібну практику мікрогрантів у сфері зайнятості необхідно розширювати, враховуючи соціальний паспорт конкретних громад, ступінь екологічного забруднення, культурні й географічні особливості регіону.

В Україні наявна демографічна криза, яка посилилась вразі з довготривалістю війни. За таких умов соціальна ревіталізація в цілому неможлива без системної цілеспрямованої політики як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні щодо сприяння збільшенню народжуваності населення. Мова йде про конкретні фінансові й інституційні інструменти підтримки родин з дітьми, зокрема в умовах економічного спаду необхідно запровадити достатню матеріальну підтримку родин у період по догляду за дитиною до 3-х років. Побудувати достатню інфраструктуру дошкільних освітніх закладів. Передбачити фінансову підтримку родин з дітьми до 18 років, як це, наприклад, є в сусідній Польщі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у процесі комплексного відновлення вважаємо доцільним окремо виділити соціальну ревіталізацію як процес соціального відродження територіальної громади через відновлення соціальних зв'язків, соціальну згуртованість, розв'язання соціальних проблем населення. Тільки завдяки постійному діалогу й співпраці між громадою, приватним бізнесом, громадськими організаціями і місцевою владою із застосуванням ресурсів соціальної роботи; міжсекторальної співпраці; соціального замовлення; проєктного менеджменту; соціального підприємництва та інструментів, що сприяють підвищенню народжуваності, територіальна громада може відродитися і досягнути добробуту.

Необхідним є вивчення й систематизація кращих практик застосування соціальної ревіталізації в сучасних територіальних громадах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заяць Т., Красвська Г. Міжсекторальна співпраця в контексті соціального розвитку територіальних громад України. Демографія та соціальна економіка. 2024. № 1(55). С. 59–77. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.059>
2. Бичук І. О., Сокол М. В. Соціальна робота в громаді: методичні рекомендації з дисципліни. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 36 с.
3. Попов О. Соціальна робота в громаді як інструмент соціальної ревіталізації занедбаних територій у Польщі. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 125–130. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.18>
4. Порядок надавання соціальних послуг шляхом соціального замовлення та компенсації надавачам вартості соціальних послуг. Постанова КМУ № 450 від 01.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF#n9>
5. Про затвердження Методики оцінювання конкурсних пропозицій, форм документів щодо порядку надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення та Інструкції щодо їх заповнення. Наказ Міністерства соціальної політики № 296 від 02.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1012-21#Text>
6. Про соціальні послуги. Закон України (2019). № 18 ст.73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

7. Ревіталізація міст – досвід Європейського Союзу для України : навч. посібник / [О. А. Сич, Н. С. Ситник, А. В. Стасишин, В. В. Круглякова]; за заг. ред. канд. екон. наук., доц. О. А. Сич. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 312 с.

8. Сич О. А. Ревіталізація як складова стратегії розвитку міста. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна серія «Економічна»*. Вип. 99, 2020. С. 66–73.

9. Слозанська Г. І. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05, Тернопіль, 2019, 687 с.

10. Соціальне замовлення: інструмент для відновлення та покращення якості соціальних послуг у громадах. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. 2023. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/soczialne-zamovlennya-instrument-dlya-vidnovlennya-ta-pokrashhennya-yakosti-soczialnyh-poslug-u-gromadah/>

REFERENCES:

1. Zaiats, T., & Kraievska, H. (2024). Mizhsektoralna spivpratsia v konteksti sotsialnoho rozvytku terytorialnykh hromad Ukrainy [Intersectoral Cooperation in the Context of Social Development of Territorial Communities of Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 1(55), 59–77. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.059> [in Ukrainian].

2. Bychuk, I.O., & Sokol, M.V. (2018). Sotsialna robota v hromadi: metodychni rekomendatsii z dystsypliny [Social work in the community: methodological recommendations for the discipline]. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].

3. Popov, O. (2024). Sotsialna robota v hromadi yak instrument sotsialnoi revitalizatsii zanedbanykh terytorii u Polshchi [Social work in the community as a tool for social revitalization of abandoned territories in Poland.]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 125–130. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.18> [in Ukrainian].

4. Poriadok nadavannia sotsialnykh posluh shliakhom sotsialnoho zamovlennia ta kompensatsii nadavacham vartosti sotsialnykh posluh. Postanova KМУ [Procedure for the provision of social services through social services commissioning and compensation to providers of social services. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] (2020), 450. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF#n9> [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia Metodyky otsiniuvannia konkursnykh propozytsii, form dokumentiv shchodo poriadku nadannia sotsialnykh posluh shliakhom sotsialnoho zamovlennia ta Instruksii shchodo yikh zapovnennia. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky [On Approval of the Methodology for Evaluation of Competitive Proposals, Forms of Documents on the Procedure for Provision of Social Services through Social Contracting and Instructions for Their Completion. Order of the Ministry of Social Policy] (2021), 296. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1012-21#Text> [in Ukrainian].

6. Pro sotsialni posluhy. Zakon Ukrainy [On social services. Law of Ukraine]. (2019). 8, 73. Retrieved from: Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].

7. Sych, O., Sytnyk, N., Stasyshyn, A., & Kruhliakova V. (2023). Revitalizatsiia mist – dosvid Yevropeiskoho Soiuzu dlia Ukrainy: navchalnyi posibnyk [Revitalization of cities – the experience of the European Union for Ukraine: a training manual]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

8. Sych, O. A. (2020). Revitalizatsiia yak skladova stratehii rozvytku mista [Revitalization as part of the city's development strategy]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina serii «Ekonomiczna»*, 99, 66–73 [in Ukrainian].

9. Slozanska, G. I. (2019). Teoriia i praktyka pidhotovky maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv do roboty u terytorialnykh hromadakh [Theory and practice of training future social workers to work in territorial communities], dysertatsiia na zdbuttia doktora pedahohichnykh nauk [dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences] [in Ukrainian].

10. Sotsialne zamovlennia: instrument dlia vidnovlennia ta pokrashchennia yakosti sotsialnykh posluh u hromadakh. *Laboratoriia zakonodavchykh initsiatyv* [Social services commissioning: a tool for restoring and improving the quality of social services in communities. Agency for Legislative Initiatives]. 2023. Retrieved from: <https://parlament.org.ua/analytics/soczialne-zamovlennya-instrument-dlya-vidnovlennya-ta-pokrashhennya-yakosti-soczialnyh-poslug-u-gromadah/> [in Ukrainian].